נופים

תמוז תשפ"א
יוני 2021

ביטאון מס' 17

ביטאון **מגדל נופים** | דיור מוגן | ירושלים

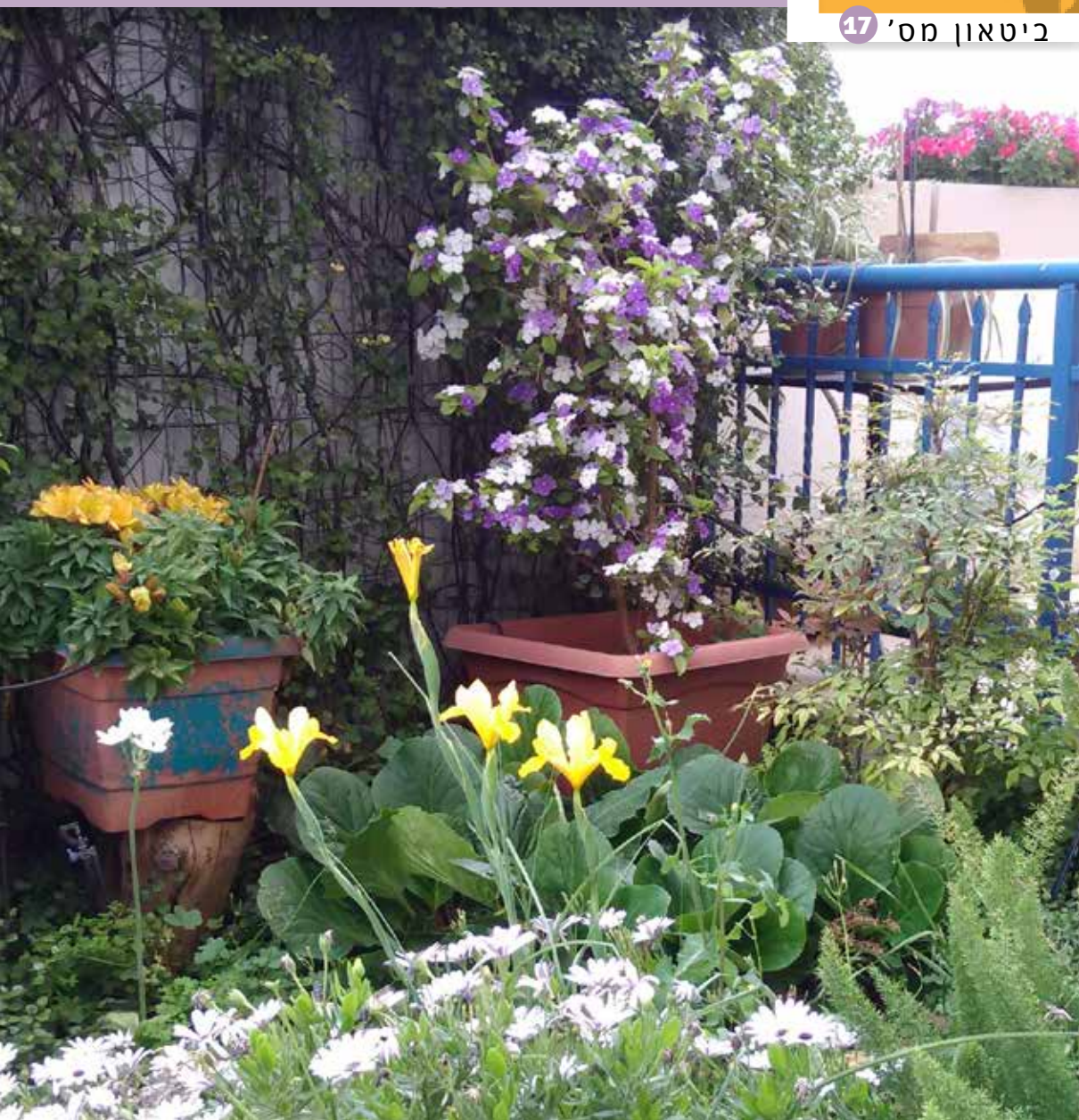

שרבט: משה צורנמל.

תמונת השער: תצלום הגינה של שרה אומסקי.

מגדל נופים, רח' הנרייטה סאלד מס' 2, ירושלים ❁ טל' 02-6580222 ❁ חברי המערכת: **אורה ורמי בן-יוסף, צבי לוי, עדה פרידמן, נירה קרן** ❁ עיצוב והפקה: **סטודיו סקורפיו 88**

דבר המערכת

ביטאון זה שונה מעט מקודמיו.

הוא תוכנן כאשר הנושאים העיקריים שהעסיקו את רוב אזרחי ישראל היו עדיין התמודדות עם מגיפת הקורונה והקמת הממשלה.

לכן, **רוב הרשימות שהוגשו לביטאון זה עוסקות בזכרונות וחוויות חיים של דיירי "נופים", תוך שילוב אירועים אישיים עם אירועים כלליים**, עם תמונות של גינות אביביות ב"נופים".

אבל עד מהרה מצאנו את עצמנו - במפתיע - עוסקים במבצע "שומר החומות" על כל המשתמע מכך: דאגות, חרדות, תקוות ותפילות שמחר - או מוחרותיים - נרגיש כאילו התעוררנו מחלום רע למצב אחר, יותר טוב, יותר שקט ובטוח.

בשעת כתיבת רשימה זו נמצא הביטאון בתהליכי הפקה. בטלוויזיה מדברים על הקמת הממשלה, על לקחים מ"שומר החומות". קהילת נופים חזרה לקיים אירועי תרבות וחברה, כולנו שואפים לכך שתקוותינו יתממשו בטוב, ברוח שירו של חיים גורי*:

אֲנִי שָׁב וּמִתְפַּלֵּל אֵלַיִךְ וְעָלַיִךְ
מְבַקֵּשׁ קְצָת שֶׁקֶט
שֶׁיִּקְרַב וְיִמָּשֵׁךְ, וַיִּשָּׁמַע,
אַתְּ כֹּה זְקוּקָה לוֹ כָּל חַיַּיִךְ,
אַתְּ הַנִּשְׁלַחַת מִמִּלְחָמָה לְמִלְחָמָה. ■

* בשיר "בקשה", מתוך: "אל המקום האחר".

תוכן הביטאון

דבר יו"ר המועצה / צבי לוי
דבר המנכ"ל / רפי פולק
ברוכות הבאות / פנינה קרצ'מר
פינת החי מתחדשת / עליזה יידווב
מעט על עצמי / נעמי אהרון
חידשנו פעילויות חברתיות
חזרנו לטייל
על ענבים שעברו ממזרע לירושלים / יהודית ביטוב
גינתי / שרה אומסקי
תמונות מעברי / עליזה ידווב
אותי אנשים מפתיעים / אלה אמיתי
רחוב הנביאים 64 / מרתה שקלובין
סיפורים ירושלמיים / אורה בן-יוסף
מבט לאחור על 100 שנות חיים / פרידה נעם
אריאל בן ציון / רות אשכנזי
סבתא דורה / רן אברהמי
פרופ' ג'ורג' שולץ וד"ר יוסי לוי / עדה פרידמן
פאטריה / יהודית מואב
מיקי סולו / רמי בן-יוסף
בבת צחוק
תינוק נחמד / משה צורנמל
רקע נחמד / ינאי פרידמן
אין כמו סבתא

בבית

דבר יו"ר המועצה / צבי לוי

ביטאון זה, יותר מן הקודמים לו, משקף את "עושר הביוגרפיות" של דיירי מגדל נופים. כול אחד מאיתנו היה חלק ממסכת חיים שהתנהלה ב"ימי הרת עולם". ביטוי מרתק שמקורו בפיוט לראש השנה:

היום הרת עולם

היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים

אם כמבנים, אם כעבדים.

אם כבנים - רחמנו כרחם אב על בנים.

ואם כעבדים - עינינו לך תלויות עד שתחננו ותוציא כאור משפטנו.

חיינו ופעלנו בימים שבהם נוצרה החברה הישראלית בדמותה היום: גלי חלוצים ופליטים שבאו בזה אחר זה ומיעוט ערבי, הזקוק למשך זמן היסטורי כדי להסתגל למציאות התרבותית והפוליטית שיצרה חזרת היהודים לארצם. חיינו בימים שבהם נבנו הערים והכפרים, הדרכים ואתרי הנוף והנופש, בימים בהם נבנה הכוח הכלכלי, בימים בהם נבנתה מערכת החינוך וההשכלה, בימים הרבים מדיי בהם נבנה ועמד במבחן הכוח הלוחם המבטיח את קיומנו.

ראינו גדולות ונצורות. הביוגרפיות שלנו מתפרסמות בגיליון אחר גיליון של "נופנופים". הסיפורים מחזקים את יכולתנו להכיר גם צד זה של חברינו.

אנו חיים בעת שבה מוסדות השלטון שלנו "באו עד משבר - וכוח אין ללדת".

אנו עדיין מתאוששים מן הטלטלה שמגיפת הקורונה הביאה על החברה הישראלית.

אנו עדיין תוהים לאן יוליכו אותנו סערת האש של הלחימה מול החמס בעזה ותיגרות הכנופיות של קנאים דתיים ולאומנים בחוצות ערינו.

אבל אנו עדיין יכולים להתנחם ברוב הגדול של אנשי עמל ואחריות, יהודים וערבים, הממשיכים ברחבי הארץ ובפינה הקטנה שלנו, "מגדל נופים", להעדיף את כללי משחק החיים על פני כללי משחק המוות וההרס.

נעשה הכול כדי להישאר בתחום הזה של חיי אנוש. ■

הצילום והגינה - אינטה מורוז.

דבר המנכ"ל / רפי פולק

המציאות של חיים הפכה בשנה האחרונה לתזזיתית, מתוחה, ועצבנית. מעין סער ופרץ שבו כל המרבה לנגח, לצעוק, להאשים, לירות: לחכם ייחשב. עברה עלינו שנה מסובכת של מגפה עולמית, מלחמה זוטא שהזכירה לנו את הרגלי הסביבה האלימים, מתיחות פוליטית שמגיעה לשיא. האשמה כל בכל. על ימי סער ופרץ כאלה כתב המשורר נתן אלתרמן במאמר: "לא ספק בספק מתנגשים אז, אלא ביטחון בביטחון".

ימים שכאלה רומזים לאדם השקול למדוד בזהירות את צעדיו. ואנו בדיור המוגן שלנו חשים בהחלט את הדברים בקרבנו. השיבה לנורמליות, היא איטית ומדוגת. שבנו לאולם ההרצאות, שבנו להתעמל, החוגים שלנו נפתחו בהדרגה, המפגש מופעל מחדש, חזרנו לטייל בארץ ותנופת העשייה נמשכת.

לפני ימים מספר נערכה בנופים בקרה של משרד הרווחה. האחד הדברים שהרשימו את נציגת המשרד היה העובדה שאנו שוקדים לתת מענה לצרכים בדרגות שונות של תפקוד. ניתן לומר שהשנה האחרונה גם הוכיחה את יכולת תפקוד הבית בתנאים משתנים, ואף במצבים קיצוניים.

המציאות הסוערת של העידן הנוכחי מעלה שאלות לגבי תקופתם של מסגרות חברתיות וארגוניות. גם אנו בוחנים את עצמנו באמצעים רבים ומגוונים. לצד שינויים מתבקשים כדי להתאים את הבית לרוחות הזמן, שׂומה עלינו לשמור על הבית מפני תמורות לא רצויות ותבליכים שאחריהם מי ישורם.

"לא זכיתי באור מן ההפקר" כתב ביאליק, ללמד זכות על ייחודה שך היצירה האמנותית האישית. אנו זכינו בבית שהוא הברקה ייחודית שקשה לשחזר. בעידן המתנער לעיתים באופן בוטה מערכי עבר. נשמור בקפדנות יתר על רוחו של הבית. ■

בברכה קיץ נעים
רפי פולק

ברוכות הבאות

לאחרונה התברכנו בשלוש דיירות חדשות:

חנה צפני – גרה בדירה מס' 213. מספר הטלפון שלה 226.

נעמי עטיה – גרה בדירה מספר 109. מספר הטלפון שלה – 201.

שרה אוימלי – גרה בדירה 102, מספר הטלפון שלה – 202.

בשם דיירי נופים אני מאחלת להן קליטה מהירה וקלה, שהות נעימה ומעניינת ובעיקר – בריאות! ■

פנינה קרצ'מר
מרכזת ועדת הקליטה

פינת החי מתחדשת / עליזה ידווב

יש אקווריום חדש עם דגי זהב. סעיד ניקה וחידש את כלוב התוכונים.
נקווה לחידושים נוספים.

(((((((((לשים כאן שתי תמונות שנשלחו - האקווריום וכלוב התוכונים)))))))))

האקווריום החדש

כלוב התוכונים המחודש

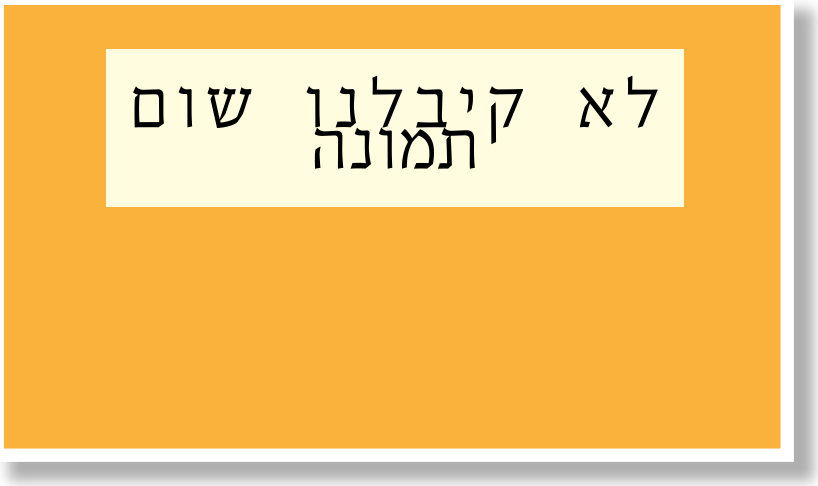

חידשנו פעילויות חברתיות

חידשנו את קבלת השבת

מעט על עצמי / נעמי אהרון (פאליהו)

היגעתי לנופים בשנת 1994. הייתה לי אז ילדה בת שנתיים. הכנסתי אותה למעון במתנ"ס שטרן. הייתה שם יועצת תעסוקתית, והיא היציעה לי לעבוד ב"נופים".

הייתה אז ב"נופים" חברת שמירה שקלטה אותי כחדרנית ואחריה היגיעה ל"נופים" חברה אחרת, איתה הייתי תקופה ארוכה. אבל - אז היציעו לי עבודה אחרת בתנאים יותר טובים: ניקוי משרדים בבניין על יד קניון מלחה. אחרי זמן קצר - חזרתי ל"נופים" כחדרנית ואני כאן עשרים שנה בערך. אני אוהבת את העבודה ואת הדיירים. מקום העבודה קרוב לביתי ולבתי הספר של הילדים, הדיירים נעימים ואני נהנית לעבוד כאן, שמחתי לפגוש כאן את המורה שלי לשעבר, רמי בן-יוסף.

נולדתי בירושלים. בילדותי גרנו ברחוב החבשים (שהיום נקרא רחוב אתיופיה). כמו שם משפחתי - לפני נישואיי - הוא "כאליהו". זהו שם נדיר ואינני יודעת את מקורו.

אבי עבד בבית החולים לחולי נפש - "כפר שאול". אני הייתי הבת הבכורה. יש לי עוד אחות אחת ואח - שסובל מפיגור קל וגר בגילה בדיור מוגן. אני נמצאת איתם בקשר קרוב.

למדתי בבית הספר היסודי "סוקולוב" ואחר כך עברתי לבית הספר "ג'ינוגלי" (בי"ס על-יסודי). היו שם רק בנות ושם היה לי יותר טוב מבית הספר "סוקולוב". אהבתי ספרות, דקדוק, לשון, תנ"ך. הייתי חלשה בחשבון.

הייתי בתנועת הנוער בית"ר מגיל 10 עד גיל 15. היינו יוצאים למחנות, עסקנו בא"ש לילה. היינו נפגשים פעמיים בשבוע; ביום שלישי ושבת. ביום שלישי באנו בלבוש של בית"ר, אבל בשבת באנו בחולצות לבנות והיה לנו מִסדר.

בגיל 18 התגייסתי לצבא, הייתי טלפנית בעין יהב -. אחר כך עברתי למחנה בירושלים והייתי מזכירה של קצין חימוש. ב"ג'ינוגלי" למדתי

במגמת פקידות, לכן, אחרי הצבא חיפשתי עבודה כפקידה אבל לא מצאתי. בין השאר – עבדתי זמן קצר גם בבית החרושת "הדר".

היכרתי את בעלי באמצעות הקוסמטיקאית שאותה הייתי מבקרת אחת לחודש. היכרנו בינואר – וביולי התחתנו. החתונה התקיימה בקפה "ארמון" ברח' שלומציון המלכה. אנחנו נשואים עד היום. יש לי שני בנים ובת.

בני אלון עובד כמחסנאי במלון "אוריינט" בירושלים. הוא עדיין לא נשוי.

ביתי יהודית גרה במושב זנוח. בעלה ממוצא הודי – בא ממושב אביעזר. התחתנה לא מכבר. בגלל הקורונה הייתה חתונה קטנה במתחם ממילא (כזכור ביתי נדקרה ברכבת הקלה על ידי מחבל).

אני אוהבת מאוד שירים ואוהבת לשיר. אני שרה כמעט כל הזמן ואני מכירה הרבה שירים (אני זוכרת שרמי לימד אותנו על יואל משה סלומון בעקבות השיר "בבוקר לח בשנת תרל"ח"). אני אוהבת לקרוא ספרים. בילדותי אהבתי את הספרים של אסתר שטרייט וורצל (הספר "אורי" זכור לי במיוחד) ואת ספריה של דבורה עומר (אני התרשמתי במיוחד מהספר "אני אתגבר"). אני אוהבת את הספרים של רם אורן, וספרות בכלל. אני גם אוהבת לפתור תשבצים ותשחצים. ואני אוהבת את "נופים". ■

זכרונות, חוויות, הרהורים

על ענבים שעברו ממזרע לירושלים / יהודית ביטוב

אחותי, שהייתה חברה בתנועת השומר הצעיר, עלתה ארצה לפניי ונקלטה בקיבוץ "מזרע".

כאשר אני הגעתי ארצה - גרתי בירושלים (כפי שסיפרתי בביטאון הקודם) וביקרתי את אחותי ב"מזרע" - יחד עם אבי, זה היה בקיץ - ועבדתי שם בכרם. בצרתי ענבים ואכלתי מהם בהנאה רבה, עד שהיה לי כאב בטן. עבד איתי בכרם בחור אחד שהיו לו קרובים בירושלים והוא ביקש ממני שאביא לקרוביו ענבים. הסכמתי ברצון. הוא נתן לנו ארגז ובו כ-10 ק"ג ענבים. בקושי רב סחבנו אותו באוטובוסים לירושלים ולביתם של הקרובים. שם פגשתי את הבן שלהם, גבריאל ביטוב שמו. התיידדנו. ערכנו יחד טיולים רבים. אהבתי מאוד לטייל בארץ. באחד הטיולים היגענו לנהריה, שכרנו אופניים, נסענו למקומות שונים בגליל העליון. בין השאר היגענו לתל-אל-קאדי. שם פגשנו חייל בריטי שכעס עלינו כי היגענו קרוב מדיי לגבול עם סוריה וזה היה מסוכן מאוד.

המשכנו להיפגש גם בירושלים. הבחור ניגן על כלי נשיפה. פעם, בפורים התחפשו, לבשנו מסכות וטיילנו עם חבר בכיכר ציון. גם החבר ניגן. היה שם קיוסק. בעל הקיוסק ביקש מאיתנו לנגן על יד הקיוסק שלו כדי שאנשים יבואו להקשיב לנו ובינתיים גם יקנו אצלו, כך עשינו ובאמת באו אנשים רבים - מחאו לנו כפיים וגם קנו בקיוסק ואנחנו שמחנו להיות נגני רחוב.

לימים התחתנתי עם אותו בחור, גבריאל ביטוב.

גרתי עם בעלי בביתם של הוריו, ברחוב הלל. גבריאל היה טכנאי שיניים

ואני עבדתי כטכנאית רנטגן. אבל בעלי לא עבד באופן קבוע, לפעמים עבד, לפעמים לא. כך אני הייתי המפרנסת העיקרית.

הוריו היו "יקים", ואני - כזכור - באתי מהונגריה. לא כל כך הסתדרתי איתם, בכל זאת - למדתי מהוריו שתמיד הכל צריך להיות נקי ומסודר.

במשך הזמן התברר שבעלי סובל מבעיות נפשיות. היה לי קשה לחיות איתו, אבל כך חיינו כשבע שנים. אז בעלי היכיר אישה אחרת ונקשר אליה. אנחנו נפרדנו וחיי נעשו הרבה יותר קלים.

כעבור שנים היכרתי במזרע את ביתו של גבריאל והיא רצתה מאוד שאני אספר לה על אביה. סיפרתי לה בזהירות, רק דברים טובים, ואני בקשרים איתה עד היום.

אחרי גירושיי היו לי חברים אחדים אבל לא התחתנתי. פעם אחת הספיקה לי.

כפי שסיפרתי בביטאון הקודם עברתי קורס של מורי דרך. כך שילבתי עבודה עם תחביב וחייתי בשמחה ובעונג, וכך אני חיה ב"נופים" עד היום הזה. ■

גינתי / שרה אומסקי

מִמטרים נשקו לאדמה
הביאו אביב חמים ונעים
שריפא את כל הפגעים
שחולל החורף הקר, האכזר.
וגינתי
שופעת צבעים פורחת בקסם
בבקרים - מארחת פרפרים
צוהלים, מעליה מרחפים מתעופפים
במחולות
ועיניי מול הקסם צוהלות.
ויודעת: ימי הסתו יגיעו
בגינתי - צבעי עצבות יופיעו
כך גינתי תדע להזכיר לי
שחיי במעגל סובבים. ■

שרה אומסקי צילמה את גינתה.

תמונות מעברי / עליזה ידווב

העבר שלי הוא פסיפס המורכב מתמונות שונות.

תמונה ראשונה: מוורשה ליפו

1935, אני בת 7. בוורשה, בירתה של פולין. משפחתי קיבלה סרטיפיקט לעלות לפלשתינה (א"י) בזכות זה שלאבי היה מפעל קטן לסריגים (לכן נחשב "לבעל הון") והיו לנו קרובי-משפחה בארץ.

נפרדנו בהתרגשות רבה מבני המשפחה שנשארו בפולין (הייתה מן תחושה שלא נתראה שוב). נסענו ברכבת מוורשה לנמל בטריאסט.

בטריאסט עגנה האונייה "פלשתינה" בה נפליג לארץ.

משפחתי הקטנה צעדה לעבר האונייה, הוריי, אחי ואני הקטנה. בידי הייתה מזוודה קטנה, לפתע... חייל איטלקי עצר אותי ולא הרשה לי ללכת, משפחתי הייתה בטוחה שאני איתם וממשיכה את דרכי איתם. מתברר שעל מזוודתי לא הייתה מדבקה של המכס לכן נעצרתי. פרצתי בבכי. האונייה צופרת, משפחתי צועדת לעברה ואני נשארתי לבד. קצין שהבחין בי ובמצבי פתר את הבעייה ושחרר אותי. רצתי בוכיה לעבר משפחתי. גם אימי הבחינה בהיעדרי ורצה לקראתי.

האוניה הייתה אוניית תיירים כמו מלון צף. היו בה חדרי אוכל, בריכת שחייה וכל המותרות.

אחרי מספר ימי הפלגה היגענו לחופי הארץ. בלילה נראו אורות חיפה. כל העולים עלו לסיפון. הייתה שירה, היו ריקודי הורה, שמחה והתרגשות רבה.

למוחורת - רבים מהעולים ירדו בנמל חיפה.

משפחתי המשיכה להפליג לנמל יפו. האוניhה עגנה בים. סירות קטנות עם ספנים חורניים הורידו את הנוסעים לסירותיהם. אני פשוט נזרקתי בידי מלח מהאונייה לידי מלח שבסירה, וכך היגענו לנמל. אחרי תהליכי הקליטה פגשנו את דודתי. הכל היה לי כל כך מוזר. הייתי שרויה במין חלום.

תמונה שנייה: פסיפס עִברי

השנה הייתה 1936. בגלל משבר כלכלי ששׂרר בעולם ובארץ, אבי נאלץ לאחסן את מכונות הטוויה שהביא עימו, ולמצוא מקור פרנסה אחר.

כדי להתפרנס ולהיות עצמאיים, הוריי הקימו "בסטה" בשוק הכרמל בתל-אביב ובה מכרו "כל דבר בגרוש". אחי - שהיה אז בן 18 - עבד לפני הצהריים כשליח ובערב למד בגמנסיית ערב. גרנו בחדר אחורי ברחוב הס. השירותים והמקלחת לא היו צמודים לחדר המגורים. אני התחלתי ללמוד בכיתה א' בבית ספר "בלפור" שהיה ברחוב בלפור. לבית הספר הלכתי ברגל, ללא ליווי.

לא ידעתי עברית. הבנתי ודיברתי רק פולנית. ישבתי בכיתה מבלי להבין מילה. לא הייתה לי תקשורת עם ילדיי הכיתה, אך הייתי קשובה. לאט לאט קלטתי את השפה (לא הייתה אז מורה מסייעת), כנראה שהמחנכת חיבבה אותי, כי שמה נחרט בזכרוני - **יונה**. בסוף שנת הלימודים ציינו אותי לשבח והעניקו לי עט ציפורן, כדי לכתוב בדיו. (עלי לציין שבימים ההם הייתה על כל שולחן קסת דיו וספוג). האפשרות לכתוב בעט ניתנה רק לילדים "חרוצים".

הייתי ילדה קטנה בודדה, אך לא עצובה. זו הייתה תקופה קשה אך אני זוכרת אותה לטובה. למדתי להתמודד ולהתגבר על קשיים. למשפחתי וליהודי א"י שנת 1936 הייתה שנה קשה. בשנה זו פרץ המרד הערבי. החלו

ה"מאורעות" שגבו קורבנות רבים. עקב סגירתו של נמל יפו ליהודים, הוקם בתל-אביב נמל בו עבדו סוורים יהודים, בעיקר סלוניקאיים. לי היה יחס מיוחד לנמל יפו - שדרכו היגענו ארצה. לכן - זכור לי שקצת כאב לי כאשר נמל יפו נסגר ובמקומו הוקם נמל תל-אביב והתפרסם השיר הידוע "למרחקים מפליגות הספינות" שכתבה לאה גולדברג:

למרחקים מפליגות הספינות
אלף ידיים פורקות ובונות
אנו כובשים את החוף והגל
אנו בונים פה נמל, פה נמל. ■

נמל תל אביב בשנים ראשונות

אותי אנשים מפתיעים / אלה אמיתי

יש לי חיבה לאנשים

קמה בבוקר, משקיפה,
פותחת עיניים בפליאה.
חווה אותם שוב, מחדש.
הם שונים, הם אחרים
מפתיעים
אותי מעשירים...
אחדים מצחיקים, אחרים משעשעים.
לעיתים חצופים, מתרברבים...

כועסים, מעמידי פנים,
ומה עם אלה הפוגעים?
המתנשאים, המרגיזים, המזייפים,
וכל האחרים?
בראיה חודרת
מקבלת
אני מודה, מסכמת...
אותי אנשים מפתיעים. ■

לא נשלחו תמונות מגינתה של אלה

רחוב הנביאים 64 / מרתה שקלובין

לפני שנים גיליתי בירושלים סימטה קסומה ברחוב הנביאים 64. אהבתי לשבת בסימטה זאת בצל עצי הזית שצמחו בה. הרגשתי מעין משיכה רגשית-רוחנית למקום הזה והרביתי לטייל בו. ראיתי באותה סימטה צריף עץ ישן מאוד והרגשתי רצון עז לשוב ולבקר שם פעמים רבות. הרגשתי כאילו גם הצריף הישן נמשך אליי. נהגתי לשבת באותו מקום וספגתי את האווירה המיוחדת שהייתה באותה סימטה.

כאשר לפני שנים רבות למדתי עברית באולפן, המורה חשה בצורך שלי לדעת עברית היטב וייעצה לי להירשם לכל חוג שאני מגלה בו עניין, גם אם אינני מבינה היטב את העברית המדוברת שם, וכך עשיתי.

רחל המשוררת
בשנותיה האחרונות

עברו שנים. גיליתי בבית העם חוג לאנתרופולוגיה של ירושלים. המרצה - ג'ף אלפרט - הוביל את משתתפי החוג לסיור בירושלים - והיגענו לאותה סימטה האהובה עליי כל כך. ואז נודע לי משהו מיוחד: כשעמדנו מול הצריף - שהיה עבורי עולם ומלואו - סיפר לנו המרצה שכאן בצריף זה - התגוררה המשוררת רחל במשך שנה אחת, בהיותה חולה מאוד. אני חשתי במשהו מופלא שהיה במקום הזה והייתי נרגשת מאוד.

השנה, בחודש אפריל, מלאו תשעים שנים למותה של רחל המשוררת. הצריף עדיין עומד על מקומו. עיריית ירושלים היציבה עליו שלט גדול המציין כי כאן גרה המשוררת רחל בהיותה חולה מאוד. המקום הזה נעשה חלק ממני. אבל - אין אפשרות להיכנס אליו כי המקום נעול עם שער. זה מאוד כואב לי. למה לסגור את המקום?!

הערות המערכת

1. הצריף הישן היה חלק מבניין בן שתי קומות, שנבנה בשנת 1827 עבור הצייר האנגלי הולמן האנט (1837-1910) שהשתקע בירושלים ממניעים אמנותיים - רומנטיים - דתיים.
זהו בית רב מידות, שהייתה סביבו חצר רחבת ידיים עם עצי פרי וביניהם גם עץ אגס.
2. משנת 1916 התגוררה בו ד"ר הלנה כגן - רופאת ילדים, והקימה בו מרפאת ילדים.
3. בשנת תרצ"א (1931) התגוררה בצריף שלידו רחל המשוררת, חולה ובודדה. בשנה זו כתבה את השיר "עץ אגס", שצמח בחצר הבית, ופריחתו השופעת והיפה שימחה את המשוררת הבודדה והדואבת.
4. הבית שייך היום לכנסייה הרוסית והיא אשר חסמה את הכניסה אליו. ■

ביתו של הולמן האנט

סיפורים ירושלמיים / אורה בן-יסוף

הקדמה

בניין טליתא קומי (לפני שנהרס)

בשנת 1960 היגענו מתל-אביב לירושלים לגור בה וללמוד באוניברסיטה. מביקורים קודמים כבר ידענו שזו עיר מיוחדת, שונה לגמרי מתל-אביב, לא רק בשל האוויר הצח והצלול שבה אלא גם בזכות האווירה: כאן היה שָׂקט יותר, יותר רגוע, יותר איטי. לאנשים היה טון דיבור מיוחד, אופנת-לבוש שונה, לא רק בשכונות הדתיות אלא גם ברחביה, בבית הכרם, בקריית היובל. תל-אביב הייתה יותר רועשת, הומה וגועשת, תמיד דינמית ומעייפת.

ירושלים הייתה אז הרבה יותר מגוונת מתל-אביב מבחינת ההרכב האנושי. בשבתות - כל המסעדות ובתי הקולנוע היו סגורים. רק מסעדת טרבלוס, ליד כיכר ציון, הייתה פתוחה, אורחיה היו משלמים ביום שישי, מקבלים כרטיס, ואיתו היו באים למסעדה בשבת. בלי כסף.

בחוצות ירושלים הסתובבו דמויות צבעוניות, כמו זוג פושטי היד פייפלֶה ורייזה'לֶה, לוֹבקֶה, שהסתובב ברחובות וצעק, איש לבוש לבן שטען שהוא נביא, ואישה מבוגרת שהסתובבה ברחובות ובאוטובוסים, קיללה וגידפה את אחיה שהיה פרופסור למתימטיקה באוניברסיטה, והייתה שרה את שירה "קשר לאחד":

"אש אוויר ומים, אחדות של השמיים, אדם טבע וארץ, קשר לאחד."

כאשר ראתה אותי ואת רמי אמרה: "אתה שלמה ואת שולמית".

התחנה המרכזית הייתה אז במרכז העיר, קרוב לכיכר ציון. בניין "טליתא קומי" עדיין עמד על תילו והירושלמים נהגו לקבוע פגישות על יד טליתא קומי".

אהבנו את ירושלים. אביא שלושה סיפורים שיש בהם כדי להמחיש את ייחודה של ירושלים באותם ימים, כפי שהתנסינו.

סבא יסמין

למקום עבודתי הייתי נוסעת בשעת בוקר מוקדמת באוטובוס של קוו 4. בכל יום ראשון בשבוע, כאשר האוטובוס היה מגיע למרכז העיר טעון באנשים שקועים בעצמם, עדיין אפופים חבלי שינה, היה עולה עליו איש מבוגר מאוד, אפור למראה, חובש כיפה ובידו סלסילת קש קלועה ובתוכה גבעולים רעננים של פרחי יסמין.

בחיוך מאיר פנים היה מעניק לכל נוסע גבעול פורח, מברך "שבוע טוב" ועובר לנוסע הבא. בתחנה הבאה היה יורד מהאוטובוס.

בליבי קראתי לו "סבא יסמין". הפגישה איתו שינתה בבת אחת את האווירה באוטובוס ואת הרגשתי האישית. פתאום - הכל נראה יותר טוב: אנשים היביטו זה בזה, חייכו ואמרו תודה לסבא יסמין.

המציאות נעשתה יותר נעימה, יותר אופטימית.

הייתי מגיעה למקום עבודתי עם גבעול יסמין ריחני ופורח וגם שם הוא הפיק חיוכים.

מי האיש? מאין נלקחו פרחי היסמין? מה ה"סיפור" שלו? לא ידעתי. אבל מאז אני מחפשת אותו (לשווא) בכל אוטובוס, ובעצם - בכל מקום ציבורי.

נהג ירושלמי וסבתא בשלנית

יופי, אין כמו האוכל של סבתא

פעם היה נהג בקוו 19 שהתייחס לאוטובוס שלו כאילו היה חדר האורחים בביתו הפרטי, ולנוסעים - כאל אורחיו. הוא נהג לקבל כל נוסע בברכת שלום לבבית. את הנוסעים הקבועים שאל לשלומם ושלום בני משפחתם. לנוסעים זקנים או פגועים דאג למקום ישיבה. כך נוצרה באוטובוס אווירה חברתית נעימה, כאילו משפחתית.

באותם ימים היה תשלום נמוך לכרטיס נסיעה מקריית היובל עד קטמון ומקטמון והלאה תשלום גבוה יותר. לכן - כל נוסע היה משלם בהתאם למרחק בו נסע.

יום אחד חיכתה בתחנת האוטובוס שבקריית היובל אישה מבוגרת מאוד, נושאת בידיה סל כבד. הנהג האדיב עזר לה לעלות עם הסל הכבד ודאג לה למקום ישיבה בקדמת האוטובוס. אז התקיימה ביניהם השיחה הבאה (כפי שזכור לי):

הנהג: לאן הגברת נוסעת?

האישה: (עם צל של נזיפה) לבת שלי, אתה לא רואה? אני מביאה לה מרק קובֶּה שעשיתי לה ועוד דברים.

הנהג: ואיפה גרה הבת שלך?

האישה: איפה שתמיד. על יד אחותי.

הנהג: (בסבלנות) ואיפה גרה אחותך?

האישה: (בתרעומת מאופקת) על יד קופת חולים.

הנהג: (בסבלנות אוהדת) איזה קופת חולים?

האישה: (הפעם בתרעומת גלויה) איפה שיש רופא ועושים זריקות.

בשלב זה פנה הנהג לנוסעים ושאל אם מישהו מכיר את האישה. איש לא היכיר, והנהג אמר: "בטח מחכים לה באיזה מקום" והמשיך בנסיעה. כל האוטובוס היה מודאג - אך קשוב. ואכן - באחת התחנות הסמוכות לשכונת קטמון חיכה נער צעיר שקפץ לאוטובוס ואמר לנהג "אני רק מחכה לסבתא שלי", לאישה אמר בשמחה "בואי סבתא, אני עוזר לך לרדת".

הנהג והנער עזרו לה ולסל הכבד לרדת בשלום מהאוטובוס, הנער שילם את מחיר הנסיעה, האוטובוס המשיך בדרכו וכל הנוסעים נשמו לרווחה והירשו לעצמם לחייך.

השד הירושלמי

ילדתי את בני הבכור בבית חולים קטן בשם "משגב לדך". לאחר הלידה הייתי נרגשת מאוד והתקשיתי להירדם. בחדר הסמוך לחדר היולדות אושפזו "גינקולוגיות", כלומר - נשים שהיו להן בעיות נשיות שנזקקו לטיפול בבית חולים, אך לא ילדו, גם הן כנראה התקשו להירדם ושמעתי אחת מהן מספרת לחברתה מדוע היגיעה לבית החולים הזה. כפי שזכור לי, זה היה סיפורה:

לפעמים בעלה נהג לצאת לבדו לבילוי עם חבריו והיה שב הבייתה בשעה מאוחרת. פעם חזר בעלה בשעה מוקדמת מהרגיל ולא כדרכו - היה שיכור, התנהג באופן מוזר ומיהר להיכנס למיטתה.

היא אמרה לו שזה אסור, כי עדיין לא הייתה במקווה, אבל הוא נשאר. למרבה הפלא בבוקר מצאה אותו ישן במיטתו וכשהתעורר - היה חביב ונעים כתמיד.

כעבור זמן התברר לה שהיא בהיריון, אבל היריון זה, שלא כקודמיו, היה מוזר: היו לה כאבים, חולשה, הרגשה כללית רעה מאוד, ופחדים.

לכן היא מיהרה לדבר עם הרבנית, הרבנית סיפרה לרב, והרב - שהיה "מקובל" - בדק ומצא כי שד ירושלמי התחפש לבעלה וההיריון הוא ממנו, מהשד, ולא מבעלה. זה מצב מסוכן, אמר הרב, וצריך מייד להפסיק את ההיריון, לכן היא ב"משגב לדך". ליתר ביטחון קיבלה אותה אישה מהרב כמה קמיעות שירחיקו ממנה את השד.

כך נודע לי שיש בירושלים שדים וצריך להיזהר מהם.

לימים - שמעתי מחברים ירושלמיים ותיקים שגדלו בשכונת נחלאות הסמוכה למחנה יהודה, כי שם היה ידוע שיש שדים וצריך להיזהר מהם, בין השאר בעזרת "חמסיקות" שהיו תלויות בכל בית, ושאר אביזרים ודרכים שידועים לירושלמים ותיקים - למשל קמיעות. ■

קמיעות נגד שדים

מבט לאחור על 100 שנות חיים / פרידה נעם

חלק ראשון: זכרונות ילדות

פרידה נעם בת 100

נולדתי בבית במנצ'סטר שבאנגליה ב-21.4.1921, לאמא סופיה שהיגיעה לאנגליה כתינוקת ממזרח אירופה, ולאבא דוד, שב-1914, לפני מלחמת העולם הראשונה, היגיע לאנגליה מרוסיה. לאבא, שהיה סוחר עצים, הייתה גם הסמכה לרבנות שאותה הוא לא מימש.

עד היום ריח של נסורת מחזיר אותי לילדות ולזכרונות שלי מאבא ומהסיורים שלי איתו בנגריות שאליהן היה מגיע כדי למכור עצים.

השכונה שבה גרנו הייתה שכונה יהודית עם מכולת בבעלות יהודית ובית ספר יסודי יהודי (Jew's School), ועד גיל 11, כשעברתי לתיכון, היכרתי - לא מקרוב - רק "גויים" מעטים; המשרתים שעבדו בבית, הנהג של אבא והפועלים שעבדו בעסק שלו.

כל שנה נסענו לחופשה בחוף הים ב-South Port. שכרנו שם בית, וכדי לשמור על הכשרות היינו צריכים לקחת איתנו את כל כלי הבישול והאוכל. לצורך כך בנו ארגז מיוחד שהוצמד לאוטו, ועליו העמיסו את כל המטבח.

הלימודים באוניברסיטה בצל המלחמה

בשנת 1938 סיימתי את בית הספר התיכון והייתי אמורה להתחיל את לימודי הרפואה באוניברסיטה, אך המלחמה הייתה באופק ואבא היסס

לגבי תחילת הלימודים שלי כי חשש שאם תפרוץ מלחמה לא תהיה לו אפשרות לממן אותם. בסופו של דבר התחלתי ללמוד, ולאחר מותו של אבא במהלך שנת הלימודים הראשונה, הלימודים שלי מומנו על ידי עיריית מנצ'סטר - ובספטמבר 1939 אכן פרצה המלחמה.

באוניברסיטה הייתי פעילה בארגון של הסטודנטים הציונים. ב-1940 הייתי בעיר לידס במפגש של הארגון הזה ובאחד הימים, כשהייתה אמורה להתקיים מסיבה גדולה, נשמעה לפתע אזעקה ובמקום לצאת למסיבה ישבנו כל הלילה במקלט ושמענו את המטוסים הגרמנים שטסו מעלינו. למחרת הסתבר שהמטוסים האלה הפציצו את מנצ'סטר וכשחזרתי הבייתה, תחנת הרכבת של מנצ'סטר הייתה הרוסה לגמרי, וכך גם חלק גדול מהעיר. בגלל המלחמה הקדימו את סיום הלימודים שלנו בחצי שנה, וכך בדצמבר 1944 סיימתי את לימודי בבית הספר לרפואה.

עבודה בבית חולים באנגליה

לאחר סיום הלימודים התחלתי לעבוד בבית חולים לילדים במנצ'סטר. בתקופת המלחמה וגם אחריה היה באנגליה מחסור באוכל והייתה הקצבה של מזון. אך בבית החולים היינו מאוד מפונקים ולא הרגשנו כלל במחסור. לא רק שהיה לנו תמיד מספיק אוכל, אלא גם זכינו לאכול שם גלידה! היה מפעל גלידה שבמחסנים שלו היו כמויות גדולות של גלידה שאסור היה למכור בחנויות בתקופת הצנע, ולכן מסרו אותה לבית החולים. וכך, בזמן שבחוץ כולם חיו בצנע, אני למדתי לראשונה מה זה אייסקפה...

בסיום המלחמה עברתי לעבוד בבית חולים לילדים חולי שחפת בווילס, ומשם עברתי בשנת 1947 לבית חולים למחלות מדבקות של עיריית לונדון. בשנה זו הייתה מגיפת פוליו, והילדים החולים היגיעו אלינו לבית החולים.

העלייה ארצה

מאז שהצטרפתי בגיל 11 לתנועת "הבונים" הציונות ליוותה את חיי.

למעשה הציונות הייתה עבורי לאורך השנים יותר תפיסה רעיונית מאשר משהו שקשור למימוש מעשי, אבל כשב-18.5.48 בא אליי חבר ואמר: "יש לנו כבר מדינה. מחר נוסעים לישראל!! את באה איתנו?" אמרתי "כן", כי כמי שהייתה מוכרת כציונית התביישתי להגיד לא. ההתארגנות לנסיעה נמשכה כמה ימים, וכך יצאנו לא למחרת, אלא רק כעבור שבוע...

מאנגליה אסור היה לנסוע לפלשׂטינה, ולכן נסענו לפריז ופנינו שם לעזרתם של אנשי "החלוץ". הם לא יכלו לעזור לנו להגיע לישראל ולכן החלטנו לנסוע למרסיי ומשם לנסות להפליג באופן עצמאי.

בסופו של דבר נשארתי לעבוד כרופאה באחד מהמחנות לניצולי השואה במרסיי, ורק כעבור חצי שנה הפלגתי משם לישראל.

הקליטה בארץ

כשהיגעתי ארצה רציתי להתנדב לצבא, אבל לצבא לא היה צורך ברופאי ילדים. פניתי להסתדרות הרפואית על מנת למצוא עבודה, והפקיד שם שאל אותי: "למה באת?! בשביל מה?!" הרגשתי כאילו קיבלתי סטירה מצלצלת ועניתי: "באתי כי רציתי לבוא"! ואז הוא אמר: "תזכרי את זה. תזכרי שבאת כי רצית לבוא". באותו רגע רציתי להרוג אותו - כך מקבלים חלוצה שבאה מאנגליה להציל את המדינה החדשה?? (מאוחר יותר, כשסיפרתי למיכאל בעלי על השיחה הזו הוא אמר: "הוא עשה לך טובה. כך לא יהיו לך תלונות, וגם אם יהיה לך קשה תזכרי תמיד שבאת כי רצית לבוא").

לאחר שאמר לי את זה הוא הוסיף: "רופאת ילדים? מה נעשה איתך?" ואני הרגשתי נורא גם בצבא לא צריך אותי וגם כאן לא..?

בסופו של דבר הוא אמר שבבית החולים בעפולה מוכנים לקבל עוד מתנדב במחלקת הילדים, וכך היגעתי לבית חולים "העמק" בעפולה.

בית החולים היה על צלע הר, והנוף של העמק שנשקף ממנו היה מדהים - זה היה בדיוק כמו הפוסטרים של הקרן הקיימת וקרן היסוד שראיתי באנגליה במשך שנים. מנהל המחלקה היה פרופ' נסאו* שכולם רעדו מפניו אבל אליי הוא היה נחמד כי הוא לא ידע טוב עברית, ואהב לדבר איתי באנגלית.

אחרי סיום העבודה בבית החולים פרופ' נסאו היה נוסע בעמק מקיבוץ לקיבוץ, פותח "טיפות חלב" ומלמד את המטפלות והאחיות איך לעבוד. מכיון שאהב לדבר איתי הוא היה לוקח אותי לסיורים האלו, ומאוד נהניתי מהטיולים איתו בקיבוצי העמק. הוא הבטיח לי שאם אלמד עברית אוכל לקבל משׂרה בשׂכר במחלקה, וכך אחרי שלושה חודשים למדתי מספיק עברית כדי להתחיל לקבל משׂכורת.

ההיכרות עם מיכאל והקמת המשפחה

לקראת פסח תכננתי לנסוע לירושלים לחגוג את ליל הסדר הראשון שלי בארץ בבית של אחותי אניטה, אך הרופא הבכיר יותר במחלקה הודיע שהוא מתכנן לקחת חופש בליל הסדר, ולכן עליי להישאר במחלקה.

כשמחיתי הוא היציע שנטיל מטבע וכך נחליט מי ישאר ומי יצא לחופשה בליל הסדר.

בלית ברירה הסכמתי, ולאכזבתי הגדולה הוא זכה...

כפיצוי קיבלתי חופשה בסוף השבוע שלפני ליל הסדר, ונסעתי לבקר את אחודי זלדה ובעלה שהיו בחיפה, במפגש של קבוצת צעירים שעמדו להקים את מושב "הבונים". אף אחד בקבוצה לא האמין שאני רופאה כי

* הערת המערכת: יש בנופים דיירים שפרופ' נסאו היה רופא הילדים שלהם.

נראיתי תמיד מאוד צעירה לגילי, והנושא הזה היה מאוד רגיש מבחינתי. לכן, כל מי שנכנס אליי לבדיקה או טיפול היה תמיד מגיב בקריאה מופתעת: "איזו רופאה צעירה!" ואני הייתי נפגעת כי חשבתי שזה מראה על חוסר אימון כלפיי.

אחד מהבחורים ששמע שאומרים שאני רופאה אמר לי: "את רופאה? זה לא יכול להיו. בת כמה את!?" מאוד התרגזתי והתפרצי עליו: "תיכף תשאל אותי גם כמה אני מרוויחה ומה אבא שלי עושה!!!". והוא אמר: מה קרה?? מה בסך הכל שאלתי? רק רציתי לדעת בת כמה את?"

ואז חייכתי אליו, כאילו סלחתי לו, ומאוחר יותר הוא סיפר לי שבאותו הרגע הוא החליט להתחתן איתי!

פרידה נעם עם המטפלת הנאמנה מנפאל.

ואכן כך היה. כעבור פחות משלושה חודשים, מיכאל ואני התחתנו ועברנו לגור ב"רמת הדר" שבו היה להוריו בית.

מיכאל נסע כל יום לעבודה בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בתל אביב, ואני התחלתי לעבוד בקופת חולים ברעננה ובפתח תקווה. בתחילת 1950 הגיע גל עולים גדול מתימן למעברה בראש העין, והעבירו אותי לשם. הייתי מגיעה לשם בעגלה רתומה לסוס או חמור, והדרך הייתה ארוכה וקשה. העולים חיו באוהלים בתנאים מאוד קשים - המצב הבריאותי של הילדים היה ירוד, האוהלים היו שקועים בבוץ והריחות במעברה היו מאוד לא נעימים. בחיים לא דמיינתי שאעבוד במקום כזה!

כשנכנסתי להריון הרגשתי מאוד לא טוב, וכשהנסיעות בעגלה הפכו לבלתי נסבלות, הפסקתי לעבוד.

בתקופה זו בן גוריון החליט שראוי שלכל פקידי הממשלה יהיה שם עברי. בעקבות הצעה של ועד הלשון (שבהמשך הפך ל"אקדמיה ללשון העברית") החלפנו את שמנו מנוסבאום לנעם.

כשגרנו ברמת הדר נולדו שני ילדינו - דוד-יוחנן ועליזה-רות.* ■

* הערת המערכת: עד כאן - החלק הראשון בסיפור חייה של ד"ר פרידה נעם, החלק השני - יובא בביטאון הבא.

על אריאל בן ציון (סבא שלי) / רות אשכנזי

הקדמה: איך התוודעתי לסבא שלא היכרתי

באחד מביקוריי בספרייה הלאומית פגשתי מכר, שלמה אלבוחר שמו, שחקר את יהודי מניסטיר* (ביטולה) במקדוניה, שמשם הגיעה משפחתו. הוא שאל אותי: "נכון שהסבא שלך היה אריאל בן ציון? אז בואי וראי כמה חומר ארכיוני יש עליו ואני מזכיר אותו רבות בספר שאני כותב" מאז התחלתי לחקור את תולדותיו של הסבא שלי, בספריה הלאומית, בארכיון הציוני ביד בן צבי, בארכיון העירייה, בקרן הקיימת ובקרן היסוד. זה הוביל אותי לקרוא ולדעת יותר ממה שידעתי מפי אימי שכבר לא הייתה חיה בזמן שחקרתי ולא היה לי את מי לשאול. למדתי על חייו המעניינים ולא ידעתי כמה מפורסם הוא היה.

המסמכים שמצאתי מעידים על כך שהשאיר אחריו עקבות חשובים. בלי כוונה לימד אותי הסבא שלי כי **גודלו של האדם הוא לא מה שיש לו, אלא מה שהוא נותן מעצמו למען אחרים**.

אחרי שחקרתי את חייו של סבי וצילמתי מסמכים שכתבו עליו, שלחתי אותם לאחי במקסיקו שכתב את קורות חייו בספרדית והפיץ את הספר בכל הספריות בדרום אמריקה. הוא קיבל על הספר שבחים רבים בעיתונות.

מעט על קורות חייו של סבי

ד"ר אריאל בן ציון לוי, אביה של אימי, נולד בירושלים בשנת 1880 (תר"מ), בן למשפחה ספרדית-מרוקאית המייחסת את מוצאה לר' אברהם אבן חסדאי מברצלונה**. אביו היה ר' יהושע ציון הלוי, ממנהיגי קהילת

* יהדות מניסטיר הייתה קהילה יהודית שהתקיימה בעיר ביטולה שבמקדוניה הצפונית המודרנית, לפחות מהמאה ה-12 ועד חורבנה בשואה באמצע המאה ה-20.

** **אברהם אבן חסדאי** חי בברצלונה במחצית הראשונה של המאה ה-19. היה איש מדע, פילוסוף, משורר, מתרגם, מראשי הקהילה היהודית בברצלונה.

יהודי פאס שבמרוקו, שעלה לארץ ישראל במהלך המאה ה-19 והיה פעיל בחוגי ישיבות המקובלים "בית-אל" ו"תפארת ירושלים".

בנעוריו קיבל אריאל בן ציון חינוך יהודי מסורתי ולמד מפי אביו בישיבות "בית-אל" ו"תפארת ירושלים". כבר בעודו בן 15 כתב סיפור בהמשכים בשם "נולדה בקדושה", שיצא לאור בעיתון "היהודי" הלונדוני.

אריאל בן-ציון.

בצעירותו שהה באלג'יר אצל קרובים של אביו, ולאחר מכן המשיך ללימודי היסטוריה, ספרות ופילולוגיה שֶמית באוניברסיטאות בשווייץ וגרמניה. הוא השלים בהצטיינות תואר דוקטור בפילוסופיה ובשפות שמיות באוניברסיטת ברן עם דיסרטציה שעסקה בשומרונים ובמסורות שלהם. לאחר מכן חזר לארץ-ישראל.

הוא היה איש מדע וגם עסקן ציוני, חקר את תולדות יהודי המזרח ועודד אותם לעלות לא"י. מיום היווסדה של "קרן היסוד" נתמנה סבי כשליח קרן היסוד בארצות המזרח, צפון אפריקה ודרום אמריקה. במסעותיו הצליח להשיג סכומי כסף גדולים לטובת התנועה הציונית והצליח להחדיר את הרעיון הציוני בכל מקום בו ביקר.

כמו כן, בשנת תרפ"ה (1925) בהיותו בשנגחאי, השתדל והצליח להעביר לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי את אוצר הספרים הגדול והחשוב, מעיזבונו של ר' ששון יעקב סולימאן ז"ל, בן בגדד.

משנות לימודי ואילך פרסם בעברית מאמרים - בעיקר מדעיים - בעיתונים: "הצפירה", "האור", "החרות", "העולם" ועוד.

אני הייתי יושבת בספריה הלאומית וקוראת במיקרופיש את מה שכתב אריאל בן ציון בעיתונים הנ"ל, וכך התוודעתי לעיתונים שהיו פעם ולא ידעתי על קיומם.

את הספרים שכתב: "הילולא" ו"שר שלום שרעבי*", בעברית ובגרמנית הצלחתי לקבל לקריאה מ"הספרים השמורים" באוניברסיטה העברית.

הספר "הילולא" הוא סיפור פנטזיה עם רכיבים רוחניים כמו אגדה. הוא יצא לאור בשנת תרפ"ח (1928), כתוב בסגנון "של פעם". נעים לקרוא את זה ולהרגיש את הענווה והצניעות, הרוגע, האיטיות והתיאורים הפשוטים והיפים.

הספר "רבי שלום שרעבי" (הרש"ש), הוא על קורות חייו של הרב המקובל בישיבת "בית-אל" בעיר העתיקה בירושלים.

ברצוני לציין, שכשקראתי את הספר "הילולא" הייתי מוצפת בתחושות של רוגע ושלווה בלתי מובנות לי. חזרתי וקראתי את הספר מספר פעמים ואינני יודעת להסביר מדוע קריאתו השרתה עליי הרגשה כל כך טובה ורגועה.

כך כתב המשורר הגרמני ריכרד בר-הופמן בהקדמה לספר "הילולא" (בהוצאה הגרמנית): "ככלותי לקרוא עד הסוף. אני עומד נדהם למראה הרושם החזק והמהודר של הדפים המועטים האלה".

בנוסף, כתב סבי את הספר: "הזוהר בספרד המוסלמית והנוצרית", בגרמנית ובאנגלית וחלקו גם בעברית. זה מחקר אקדמי על ספר "הזוהר" בתקופת האיסלאם בספרד. ספר זה נלמד באוניברסיטה בלונדון. בני אוריאל הצליח לרכוש בלונדון את הספר הזה הכתוב באנגלית.

בהפסקות שבין נסיעה לנסיעה, עסק סבי בענייני הציבור בארץ. השתתף ביסוד ישיבת "מחזיקי תורה" וגאל קרקעות בעיר נתניה (שכונת "בן ציון" בנתניה נקראת על שמו).

הוא נפטר בשנת תרצ"ב (1932 בפריז והובא לקבורה בארץ.

עניינו אותי במיוחד ההספדים שכתבו עליו. ואפילו הישגתי תמונות מהלוויה שלו.

---

* שר שלום שרעבי - היה מכונה בשם הרש"ש (1720-1777). היה מקובל ופייטן שעלה לארץ ישראל מתימן..

רבי בנימין (יהושע רדלר פלדמן תלמי - המכונה רבי בנימין)
מספיד את סבי ד"ר אריאל בן ציון מעל גזוזטרא של המשרד הראשי
של קרן היסוד (בבית הכרם יש רחוב על שם רבי בנימין)

עוד הספד מאת הרב הראשי לת"א-יפו, רבי בן ציון מאיר חי עוזיאל

במיוחד היה מרגש לקרוא את ההספד שנשא נחום סוקולוב, נשיא ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית. ההספד פורסם בעיתון "דואר היום" ב-25 בנובמבר 1932.

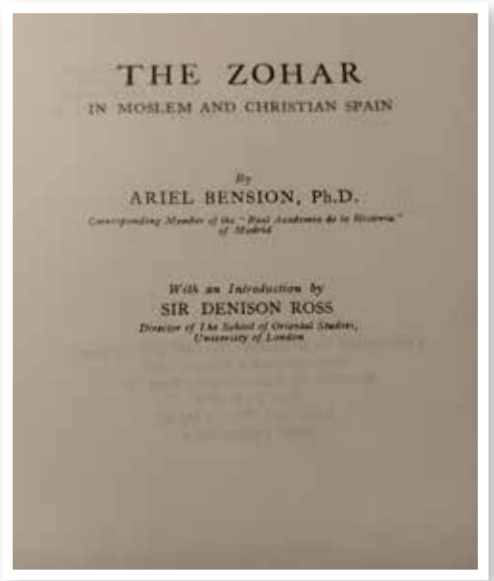
THE ZOHAR
IN MOSLEM AND CHRISTIAN SPAIN
By
ARIEL BENSION, Ph.D.
Corresponding Member of the "Real Academia de la Historia" of Madrid
With an Introduction by
SIR DENISON ROSS
Director of the School of Oriental Studies, University of London

עטיפת הספר "הזוהר בספרד המוסלמית והנוצרית"

על סבתי רחל

אף-על-פי שסבתי, אשתו של אריאל בן ציון, האריכה ימים אחריו, במקורות רבים נכתב שאשתו נפטרה (ב"אנציקלופדיה לחלוצי היישוב היהודי" מאת דוד תדהר, בספר "אישים" -לכסיקון האישים בארץ ישראל, בספרו של דוד גאון וכן בספרים רבים על יהודי המזרח.

אבל אני היכרתי את סבתי שהאריכה ימים והייתי מבקרת אותה עם אימי לעיתים מאוד קרובות. אני זוכרת שהייתה מרפאה אותי מאנגינה בגרון על ידי מסאז'ים. היא הייתה סבתא נהדרת, "סבתא של פעם".

למעשה - סבתי וסבי **התגרשו**. למה? סבתי הייתה ביתו של "חווג'ה רחמים מזרחי", שהיה חבר בעיריית ירושלים בזמן הטורקים. הוא היה בן העדה הספרדית, איש מפורסם וחשוב בירושלים של אותם ימים. אימי סיפרה לי שהוריה (אריאל ורחל) התגרשו כי אבא שלה, אריאל, רצה לנסוע לגרמניה ללמוד והסבא של אימי לא הירשה לביתו לנסוע לחו"ל עם שתי הבנות שנולדו להם. בזמנו, המשפחות הספרדיות לא נתנו לבנות לנסוע אפילו כשהיו כבר בוגרות ונשואות עם ילדים. היו לסבתי רחל ולאריאל שתי בנות: אימי מרים ואחותה חנה, וסבה של אימי לא הרשה

לרחל ביתו לנסוע לחו"ל, ואולי הייתה סיבה נוספת:

בספר שכתב עזרא דנין* "זכרונות לבן יפו" קראתי דבר מעניין מאוד. כתוב שם שאריאל בן ציון ישב עם חברים, ביניהם היה חברו הטוב דוד ילין, שהוא גם קרוב משפחה שלנו (האמא של דוד ילין והאמא של סבתא שלי היו אחיות). דוד ילין השפיע על אריאל בן ציון לנסוע ללמוד ולעזוב את אשתו ואת שתי הבנות שנולדו לו. וסבי עשה כדבריו, וכנראה שקצת התבייש בכך, לכן הפיץ את הידיעה שאשתו נפטרה.

אריאל בן ציון נסע לאלג'יריה לקרובי משפחתו. ואבא של אשתו, חווג'ה רחמים, שלח שליחים לאלג'יריה להביא לו את הגט.

אימי ואחותה גרו יחד עם אימן אצל הסבא והסבתא שדאגו לכל צורכיהם.

סבי שמר על קשר רציף עם אימי (שהייתה הבת שלו) גם לאחר הגירושים. הוא התחתן בשנית עם אישה שהייתה נשואת "ויצו". גם סבתי רחל התחתנה בשנית והביאה שישה ילדים נוספים, אחים חורגים לאימי.

אסיים בנימה אישית: חשוב לי מאוד לשמֵר את זכרו של סבי ולשמֵר את הרוח שהייתה בו. הוא עשׂה הרבה למען ארץ-ישראל ולמען היהודים. אבל - הוא שילם מחיר של פירוק משפחתו למען העשׂייה הלאומית.

נראה לי כי הוא היה שייך לקבוצה מיוחדת של אנשים שכנראה היגיעו לעולם הזה כדי לעשות למען הכלל למרות מחיר אישי כבד ששילמו, הם ומשפחותיהם. ■

* עזרא דנין (1903-1984) היה איש הש"י (שירות ידיעות) בתקופת היישוב ויועץ לענייני ערבים במשרד החוץ של מדינת ישראל.

סבתא דורה / רן אברהמי

פרק ב: מאנרכיזם-סוציאליסטי לציונות-סוציאליסטית

מי אני אם לא התוצר של שורשי הנעוצים בסביבה בה גדלתי וצמחתי? וסבתא דורה הייתה בשבילי שניהם כאחד - גם מקור הד.נ.א. וגם הסביבה בה גדלתי ועוצבתי בילדותי.

זכיתי - ובגדול.

כזכור, בביטאון שעבר סיפרתי כי דורה הייתה ילדה בת 17 שעזבה בית חרדי והצטרפה לקבוצת אנרכיסטים באודסה. בהיותה כבת 21 ילדה את בנה הראשון (אבי) ואחר כך עוד בת ובן. השתתפה בהפגנות, הפיצה כרוזים, ישבה עם ילדיה בבית סוהר, התחברה עם חיים ברנר וחברים נוספים מהתנועה הציונית, חוותה פוגרומים, ברחה עם שלושת ילדיה מרוסיה, עזבה את בעלה, עלתה פעם ראשונה לפלשתינה והיא אז בת 27, גורשה עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה וחזרה שש שנים אחר כך על ה"רוסלאן", חוותה סבל, רעב, מחלות - ומה לא. ובכל אלה לא חדלה - אפילו לרגע קט - לראות ולחוות את היופי והטוב שבניצוץ הנפש האנושית מתחת לכל הזוהמה והבהמיות, לחמול על כל דל ומסכן שנקרה בדרכה ולחלק עימו את המעט שהיה לה. עם כל אלה לא חדלה לכתוב ולתעד בשפה חיה ומלבבת את קורותיה.

זאת הייתה סבתא דורה שלי - "לא זכיתי באור מן ההפקר".

"הלכת בלי פחד להתעמת עם הגורל?" כך העידו עליה חבריה. ואילו היא כך כתבה:

"הרכבת טסה ומשאירה במרחקים מאחוריה את הכאוס של החיים ברוסיה. טסה, ממהרת, הקטר שורק והרכבת מטפסת על הר, כאילו מנסה לתפוס את הזמן האבוד...

פלשתינה. אף פעם לא חשבתי עליה קודם, מה היא באמת. וגם לא פרקתי מעליי את המחשבות על התנועה הרבולוציונרית שאני קשורה בה בכל נימי נפשי, כאילו בלי זה אין טעם לחיים.

"שכר עבודתי (בפתח-תקווה) עבור יום אחד, שהתחיל עם זריחת השמש והסתיים עם השקיעה (עבדתי תחילה בקטיף שקדים, ואחר כך גם בתור תופרת) כיסה בקושי את הוצאות היום. הדירה, שהייתה בלי רצפה (רק אדמה מהודקת) ובלי שולחן או כיסא גרמה לילדים למתח. עבדתי בלי לשים לב שלאט לאט אבל בצעד בטוח "הולחמו" המחשבות שלי עם הארץ החדשה הזאת".

"יוז'יק (הבן הקטן) שהיגיע למשבר של שיא הקדחת נדמה היה שהוא הולך למות. הלכתי אל ד"ר חיסין. "ד"ר, תעשה מה שאפשר, התינוק עומד למות". הרופא הביט בי בלי מילה, כאילו הוא שומע את יללת נשמתי, שניסיתי להסתיר (האם אפשר להכריח את הלב להסתיר את היללות כשאת רואה את ילדך על ערש דווי?)."

ואתה ד"ר חיסין - נכנס אצלי לרשימת האנשים הטובים. לא היו הרבה כאלה אז, בפלשתינה".

"בזמן הנסיעה מתל אביב לחדרה, ביום חם מאוד של חודש יולי, עצרנו בצהריים בכפר ערבי כדי לנוח ולהאכיל את הסוסים. בכפר זה, נשים וגם ילדים הסתירו את פניהם המפוחדים מאחורי סמרטוטים בלים וזה עשה

עליי רושם כבד. הלב רטט למראה חיי היום-יום שחיים כמו לפני אלף שנה. חשבתי: "בכל זאת, אלו אנשים וגם יש להם אלוהים משלהם ואמונה בטוב. אבל איפה המיליונים של עמם? למי הם שייכים?" שאלות כאלו ודומות להן, שאלות סוציאליות, סבבו במוחי וניקרו בנשמתי. אחרי כן. השאלות של הילדים מדי פעם, הפריעו לי להתרכז במחשבות שלי על משהו אחר, לא פחות נוגע בחיי, על השאלה היהודית".

"אחת הנשים בחדרה הציעה לנו להיכנס למבנה ריק, פנוי. קיבלתי את ההצעה.

זאת הייתה חורבה בלי דלתות וחלונות, ואבנים ואשפה היו זרוקים בתוכה. הגיע הלילה. מהצרורות של הדרך והמזוודות בניתי באמצע החדר "קיר" שהגן עלינו מקירות האבן החשופים ומההריסות.

האור היה חלש, והרוח שנכנסה מהחלון הפרוץ כיבתה כל הזמן את הנר. כאילו מתגרה בי. הפחד מפני העתיד ניסר כל הזמן ברגשותיי. אולי לא אחזיק מעמד בתנאים כל כך אכזריים של הגורל העיקש שלי...? בערך בשעה 10 ביקרו אותי אורחים שאמרו: "הקדחת תאכל אתכם פה. למה הם שלחו אתכם לחדרה?"

"יש אצלנו עבודה קשה, אקלים לוהט וקדחת".

"אתם תמותו פה כמו זבובים! אתם רואים את הברושים האלה? מתחת כל עץ קבור בן אדם. הקדחת הפילה אותם מהרגליים כמו אפרוחים".

צבי יהודה* שהיה בין האורחים, אמר: "אל תפחדי, אין פה שום סכנה!".

נתתי יד לאורח שידע לא להפוך לנטל את נוכחותו ונזכרתי בפתגם העממי "העולם לא נטול אנשים טובים".

כשהאורחים שחררו אותי מנוכחותם החלטתי לא ללכת לישון. חורשת הברושים הסמוכה הפחידה אותי כמו הייתה יער. עם כל לחישה של העלים או מעוף של ציפור היה נדמה לי שמתקרבות חיות טרף או נחש ארסי... כשישבתי לרגלי הילדים הישנים הפכתי להיות כולי אוזן. כשהרגשתי שאני מתעייפת הדלקתי כמה נרות שעווה".

* הערת המערכת: צבי יהודה (1887–1964) היה איש ציבור ישראלי, מראשי תנועת המושבים, ממייסדי דגניה א' וחבר הכנסת הראשונה.

"אחרי שקיבלתי מקום עבודה במטבח הפועלים לא רציתי משהו יותר טוב מזה, מהחיים האלו, על אף שהחובות שהיו לי שם לא נתנו לי סיפוק רוחני.

וכך עבדנו: אוכל חם הכנו פעמיים ביום. את המים הבאנו בדליים ופחים, סחבנו בידיים, דרך החול החם. את הכיריים הדלקנו במקום בעצים בזרדים יבשים. אנחנו עשינו כביסה והטבע נפתח לפנינו בכל כוחו ויופיו התמים, הבתולי. היה טוב!

הידיים עשו את העבודה הפשוטה מתוך הרגל, כמעט באופן אוטומטי, והגוף הצעיר החזיק עצמו יציב על הרגליים בלי להיכנע לשמש הלוהטת ואִפשר למחשבה לחזור אל העבר (שלאט לאט הפך להד חלוש כמו של צלצול פעמון מרוחק) ולחשוב על מה שמחכה לנו ביום המחר.

הילדים זקוקים לבית ספר - חשבתי בליבי - אדם צריך לפחות לקבל חינוך תרבותי, ורק אחרי שהיגיע לרמה הרוחנית הנדרשת יוכל לחזור לטבע לפי הכרתו. המחשבה הזאת, לתת חינוך ראוי ומסודר לילדים, השתלטה עליי והייתה, בסופו של דבר, אחד הגורמים להחלטתי לעזוב את חדרה. נסענו לתל-אביב".

"בימים אלה ארגנו חוג לספרות שהשתתפו בו עשרה חברים. לערב הפתיחה של מפגשינו בא גם ברנר. ערבים אלה של הנאה רוחנית התקיימו בדירתי. השעות הספורות שביליתי עם החברים בקריאה בספר או בשיחות חיות, עוררו את מחשבותיי והפיגו את הקיפאון שבאותם הימים היה משמים את נפשי לעתים קרובות".

מסעה המופלא של סבתא דורה לא הסתיים כאן. מקוצר היריעה אסתפק בדפים אלה ואקווה שקיבלתם הצצה אל נפשה של אישה מופלאה זו שלא רבים כמותה.

על חייה בישראל – אספר בביטאון הבא. ■

פרופ' ג'ורג' שולץ וד"ר יוסי לוי / עדה פרידמן

מה הביא את פרופ' ג'ורג' שולץ לאהוד את ישראל

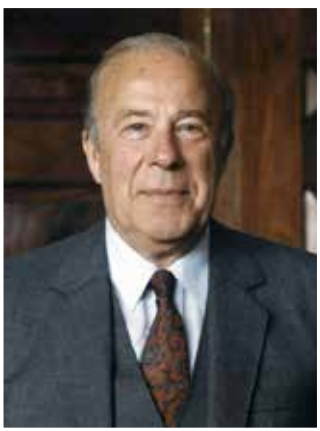

פרופסור ג'ורג' שולץ

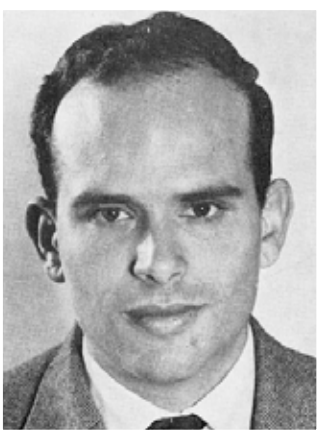

ד"ר יוסי לוי

ב-6 לפברואר 2021 נפטר ג'ורג' שולץ, אחד מגדולי הידידים של ישראל, בן 100 היה במותו.

בין השנים 1882 - 1989 (נשיאותו של רייגן) כיהן ג'ורג' שולץ כמזכיר המדינה. היחס שלו לישראל היה חם ואוהד.

מה הביא אותו לכך?

כאן מתחיל סיפור על קשר מיוחד שנרקם בין ג'ורג' שולץ לבין ד"ר יוסי לוי שעשה את הדוקטורט שלו באוניברסיטת שיקגו. ג'ורג' שולץ, שהיה פרופסור לכלכלה, כיהן כדיקן הפקולטה למינהל עסקים וכלכלה באוניברסית שיקגו ויוסי לוי היה תלמידו.

ד"ר יוסי לוי נולד בירושלים והיה בן יחיד להוריו נסים ואסתר לוי. יוסי היה קרוב משפחה שלנו ומשפחתו גרה ברחביה בשכנות למשפחתנו.

יוסי היה מוכשר בצורה יוצאת דופן. הוא למד משפטים, כלכלה ומינהל עסקים באוניברסיטה העברית וסיים את לימודיו בהצטיינות. ב-1963 נסעו יוסי ורעייתו צביה לשיקגו, שם שקד יוסי על לימודי הדוקטורט ב"חקר ביצועים" בבית הספר למינהל עסקים (אצל פרופסור ג'ורג' שולץ). הישגיו האקדמיים של יוסי, נועם הליכותיו והמנהיגות הטבעית שקרנה ממנו הטביעו רושם בל יימחה

על פרופסור שולץ. באמצעות יוסי תלמידו נחשף ג'ורג' שולץ גם למדינת ישראל, וזאת על פי עדותו, עליה חזר שוב ושוב במהלך חייו.

בחודש אפריל 1966, זכה יוסי בתואר דוקטור.

ערב מלחמת ששת הימים, בתקופת ההמתנה, עזב יוסי את לימודיו, חזר לארץ והתגייס לצבא, למרות שלא היה חייב גיוס בשל בעיה רפואית ממנה סבל זמנית. הוא היה קצין ולא יכול היה לעמוד מנגד מבלי לקחת חלק במלחמה.

ביום השני למלחמה, ב-6.6.1967 נפל יוסי בקרבות בארמון הנציב. אשתו של יוסי, צביה, הייתה אז בחודש השלישי להריונה.

הידיעה על מותו של יוסי, תלמידו האהוב והמוערך של ג'ורג' שולץ, גרמה לו צער רב והוא שלח מכתב תנחומים מרגש להוריו של יוסי, בו נאמר בין השאר:

"בנכם היה סטודנט יוצא דופן ואיש נעים הליכות. מותו בטרם עת הִכּה באנשים רבים. אנא מנו אותנו ביניהם. שלכם בכנות, ג'ורג' פ. שולץ".

ג'ורג' שולץ שמר על קשר הדוק ורצוף עם הוריו של יוסי, עם אשתו צביה ועם בנם נדב, שנולד לאחר נפילתו. בכל אחד מביקוריו בישראל הוא הקפיד לבקר אותם בביתם.

זמן קצר לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר נתמנה שולץ לתפקיד שר העבודה, הוא בא לישראל לביקור בן יום אחד בלבד, במטרה אחת ויחידה: לעלות לקבר תלמידו ולראות את מקום נפילתו. בתום הביקור אמר ליצחק רבין: **"עם שיש לו בנים כאלה - דבר לא יוכל לו"**.

בהזדמנויות רבות חזר ג'ורג' שולץ וציין את דעתו הנלהבת על תלמידו המבריק יוסי לוי (הי"ד) ועל אהדתו העמוקה למדינת ישראל, שנוצרה בהשפעת אותו תלמיד מיוחד: בהופעתו בפני הסנט של ארה"ב, בריאיון לעיתון "ניו יורק טיימס", בשיחותיו עם ראש ממשלת ישראל יצחק שמיר, בהרצאותיו בפני קהל באירועים שונים, ועוד.

בסיפור הקשר המופלא בין יוסי לוי לג'ורג' שולץ השתלב גם אחי עוזי הלוי. עוזי היה בוגר הטכניון בהנדסת מכונות והנדסה גרעינית. לצערנו הוא עבר עם משפחתו לארצות הברית ועשה חייל בעסקיו. עוזי היה תורם

כבד לטכניון והיה גם עמית כבוד של הטכניון וחבר בחבר הנאמנים ושוחרי הטכניון.

ב-1 בנובמבר 2015 התקיים כנס של שוחרי הטכניון בוושינגטון ועוזי טס לוושינגטון למרות שהיה חולה בדלקת ריאות. באותו ביקור נפגש עוזי גם עם דניס רוס, שהעניק לו את סיפרו שיצא אז לאור, על יחסי ארה"ב-ישראל. בשל שני אירועים אלו לא רצה עוזי לוותר על הנסיעה למרות מחלתו. רון לאודר, נשיא הקונגרס היהודי העולמי, נשא בכנס זה את הנאום המרכזי. בנאומו ציין בין היתר, כי שבוע לאחר הכנס בוושינגטון יתקיים בניו יורק טקס הענקת תעודת כבוד מטעם הקונגרס היהודי העולמי לשני אישים אשר תרמו ועזרו לישראל: הנרי קיסינג'ר ו ג'ורג' שולץ. בהזכירו את ג'ורג' שולץ, סיפר רון לאודר לבאי הכנס על הקשר החם והתומך של שולץ בישראל הודות לתלמידו יוסי לוי שנפל במלחמת ששת הימים.

בסיום נאומו של רון לאודר ביקש עוזי להגיב ואמר כי הוא בן דודו של יוסי לוי.

הייתה התרגשות גדולה. רון לאודר הזמין מייד את עוזי לאירוע בניו יורק כאורח שלו. עוזי ביקש להזמין לאירוע גם את נדב, בנו של יוסי, רון לאודר הסכים מייד.

נדב, כמו אביו, מוכשר מאוד. הוא דוקטור למנהל עסקים ומרצה במכללה הבין-תחומית בהרצליה.

עוזי חזר לביתו ביוסטון ויצר מייד קשר עם נדב וביקש ממנו להגיע לניו יורק. נדב השיב כי לא יוכל להגיע בשל התחייבויותיו במכללה. עוזי היציע לנדב לכתוב מכתב לרון לאודר ולשולץ, שייקרא בכנס. נדב כתב, והעבירו לעוזי. יום לאחר מכן, מת עוזי בפתאומיות מדום לב כתוצאה מזלזול בבריאותו, ולא זכה להגיע לניו יורק. מכתבו של נדב היגיע ליעדו לאחר מותו של עוזי, שהיכה בתדהמה את כולם. הדבר היחיד שמנחם אותנו שהוא מת בשיא פעילותו וכושרו.

בשנת 2016 הוזמן ג'ורג' שולץ לישראל על ידי המכון הישראלי לדמוקרטיה. היה זה ביקורו האחרון של שולץ בישראל והוא בן 96!

ג'ורג שולץ עם נדב בנו של יוסי על יד אנדרטה בארמון הנציב
צילום: עודד אנטמן

לבקשתו נערכה ארוחת ערב לזכרו של יוסי, בהשתתפות צביה אלמנתו ונדב בנו. בנאומו בכנס אמר: "בהיותי דיקן באוניברסיטת שיקגו, אחרי כל רבעון נהגתי לעשות מסיבה בביתי בהשתתפות הסטודנטים המצטיינים של אותו רבעון. במסיבות תמיד היה נוכח איש צעיר אחד בשם יוסף לוי. הוא תמיד היה ברשימת מצטייני הדיקן. לוי לא היה רק חכם, הוא היה גם כריזמטי, נבון ואינטליגנטי; היה אפשר לראות שלאדם הזה יש הכול, פשוט נפלא!... אלה לא היו רק הלימודים, קינן בו משהו מיוחד אמרתי לעצמי שהאיש יהיה מנהיג גדול".

לשאלה שנשאל, למה המוות הזה נגע בך כלכ כך? ענה: **"למדתי מיוסי לוי מהו כישרון אנושי אדיר, מהי אהבת מולדת וכמה גרועה השכונה שאתם גרים בה"**.

באותו ביקור, למרות גילו המופלג, התעקש לעלות לקברו של יוסי בהר הרצל.

פרופ' שולץ היה ידיד אמת של ישראל והעם היהודי.

יהי זכרו ברוך. ■

פאטריה / יהודית מואב

אבי חזר ממשחקי המכבייה הראשונה בארץ ישראל מלא התפעלות. הוא נסע לשם מטעם איגוד הספורט "בר כוכבא" כדי להשתתף בתחרויות ריצה למרחקים בינוניים ארבע מאות ושמונה מאות מטר. עד כמה שידוע לי לא זכה בשום מדליה אבל הארץ הקסימה אותו בכחול שמיה בימים וברק כוכביה בלילות.

המכבייה הראשונה בא"י בשנת 1932

השנה 1932 ובגרמניה מנשבות רוחות רעות.

יום אחד בקיץ 1933 חזר לביתו בשכונה החדשה בברלין, התיישב על הספה לצידה של אימי, כרך את זרועו סביב כתפיה ובישר:

אבא: "פיטרו אותי מהעבודה היום".

אימא: "מה?!"

אבא: "כן אדון מילר אמר שהוא מאוד מצטער, אבל אין לו ברירה. בגלל

החוק הוא איננו רשאי להמשיך ולהעסיק אותי".

אבא הסביר שמראשית החודש הבא לא ילך יותר למקום עבודתו, אבל הוסיף שאדון מילר שומר לו משרה דומה בסניף של החברה בקופנהאגן.

לאימא, שנולדה בברלין וחייתה בה כל חייה, נראה קשה מאוד לעזוב. מה גם שכל משפחתה וחבריה חיו בעיר. אבל האפשרות לעבור לדנמרק נראתה ריאלית ואפילו מושכת - להתרחק מהאווירה הקשה בגרמניה ולחיות במקום אירופאי תרבותי עד יעבור זעם.

אבא לעומת זה, שמרבית בני משפחתו כבר חיו בפלשתינה, לא היה בטוח כלל שהנאציזם הוא תופעה חולפת. הייתה לו משׂרה טובה בחברה גדולה של שעונים חשמליים שהיו לה סניפים ברחבי אירופה. בכל מוסד המכבד את עצמו היה שעון קיר מהודר עם הלוגו של הבנק או המשׂרד או בית העסק, ובשליטה מרכזית כוונו כל השעונים באותה עיר לשעה מדוייקת. אבי היה השַלָם בסניף הראשי בברלין. בשנת המשבר הקשה של 1929 היה עליו לשלם לכל העובדים את משכורתם היומית בו ביום שכן מחיר הלחם למחרת כבר היה גבוה יותר.

אבא: "תשמעי קטנה, הרי בסופו של דבר נגיע לפלשתינה. אז אולי מוטב לנסוע ישר לשם".

אימא: "מה, יש לחברה סניף בפלשתינה?"

אבא משועשע: "לא. מה פתאום? שם עובדים בחקלאות ובבניין, מייבשים ביצות וסוללים דרכים, לא צריך שעונים חשמליים מדויקים".

אימא: "פלשתינה זה מדבר! רק חום וחול ויתושים, מקום לבנטיני ואין שם תיאטרון ואופרה. שמעתי שיש שם הרבה ערבים עויינים, משמע מפחיד. ומה נעשה שם?".

אבא: "אנחנו נסתדר. המשפחה תעזור לנו. אכתוב להם שישלחו לנו סרטיפיקטים".

אימא מנסה להתמקח: "אולי בכל זאת כדאי לעבור לדנמרק. שם יש אווירה אירופאית מודרנית, עם תרבות ואמנות כמעט כמו בברלין. וגם נהיה יותר קרובים למשפחה בברלין".

אבא: "לא, קטנה, נראה לי שההחלטה הנבונה היא לעבור ישר לפלשתינה. אירופה כבר לא מתאימה ליהודים. כל יום נעשה יותר קשה. מוטב להסתלק מפה כבר עכשיו".

המצעדים של הנאצים ושל בני הנוער ברחובותיה של ברלין היו לדבר שבשגרה. יום אחד נקלע אבי לתוך המון גועש בצרחות שהצדיע במועל יד לשדרת צועדים. בהיותו איש גבוה בלט בקומתו ואחד המפקדים של היחידה שם ליבו לכך שהגבוה הזה לא הצדיע. הוא התקרב אליו ונזף בו והורה לו להצדיע, ואז אבי לא התאפק והעיף לו סטירה. אני חושבת שהוא עצמו נבהל ממעשהו אבל ברגליו הקלות והארוכות הצליח לחמוק מתוך ההמון ולהתרחק ממקום ההתקהלות. באותו לילה לא היעז לחזור הביתה פן עקב אחריו מישהו ורק הודיע לאימי שהוא מסתתר אצל חברים. משלא אירע דבר חזר לעבודה כהרגלו אבל האדמה החלה לבעור תחת רגליו. ולא עברו ימים רבים עד שמנהל הסניף הברלינאי קרא לאבי והודיע לו בפנים מיוסרות שלדאבונו עליו לפטר אותו בשל יהדותו.

אוניית המעפילים מולדת (פאטריה)

וכך גבר ההיגיון המעשי של אבי על רגשותיה של אמי. הוא הבטיח לה שיעשה הכול כדי להעלות ארצה את משפחתה, ואכן קיים את הבטחתו. אחיותיה הגיעו לאחר כשלוש שנים אך למרבה הצער שני אחיה עם משפחותיהם חששו לעזוב את גרמניה והתמהמהו עד שנעשה מאוחר מידי.

בשלהי אותו קיץ ארזו הוריי את מעט החפצים שנראו נחוצים במולדת החדשה, החזירו את הדירה למשכיר, את הרהיטים החדשים שאימא כל כך אהבה מכרו לשכנים חמדנים שידעו לנצל את שעת הכושר, ועם שתי מזוודות יצאו ברכבת לפריז ומשם למרסיי. האוניה שהפליגו בה נקראה "פאטריה" - מולדת.

ביומיים הראשונים של ההפלגה תנאי הים לא היו נוחים וכל הנוסעים נצמדו למעקות הסיפונים והקיאו את נשמתם. אבל בימי ההפלגה שנותרו הים התיכון היה רגוע כאופייני לסתיו, ובצילום של הוריי על הסיפור הם נראים מחובקים, צוחקים בפה מלא ומאושרים מאוד. בכל פעם שהזכירו את ההפלגה הזו אימא הייתה אומרת בלא מעט נוסטלגיה - "הגיגית הישנה והמלוכלכת הזאת".

הוריי היגיעו ארצה באחד מימי נובמבר 1933 והתגוררו בחיפה עם משפחתו של אחיו הגדול של אבא. הימים היו חמימים והוריי לא הפסידו אף הזדמנות לשחות בים - המים היו להם ממש חמימים, יחסית כמובן. לים הצפוני שבו נהגו לשחות. בתחילת 1934 עברו לפרדס חנה, המושבה החדשה, ואבי הצטרף לאחיו הוותיק בארץ לעסקי הובלה במשאיות. בשנת 1936 חבר לשניים האח השלישי שחזר מארה"ב והם קראו לקואופרטיב שלהם "אחים גלסנר, משרד להובלה, פרדס חנה, כרכור והסביבה".

בשנת 1940 הגיעו לחופי הארץ שלוש ספינות מעפילים במסגרת עלייה ב' הבלתי ליגאלית. הבריטים העבירו אותם לספינה פאטריה, שהפכה לספינת גירוש בריטית מחופי הארץ למאוריציוס. במאמץ למנוע את הגירוש טמנו אנשי ההגנה פצצה באוניה במטרה לחבל בה מעט, אולם

הפיצוץ גרם לחבלה גדולה מן הצפוי - הספינה נטתה על צידה וטבעה. הפעולה גבתה 221 קורבנות מקרב המעפילים ועוד 51 אנשי צוות וחיילי הוד מלכותו.

בשנת 1954 יצאנו לשבתון בסקוטלנד. הפלגנו לאיטליה באוניה הישראלית ששמה "מולדת", ומשם המשכנו במכונית. זאת הייתה הפעם הראשונה שיצאתי מן הארץ לאירופה, והפלגתי באוניה ששמה העברי היה כשמה של זו שהביאה לארץ את הוריי כאשר ברחו מאירופה לחוף מבטחים. ■

שרידי הפאטריה במוזיאון ההעפלה וחיל הים בחיפה, 2009

מיקי סולו / רמי בן יוסף

הקדמה

בגילי הקשיש עולים בי זיכרונות מעברי. טלפון מתלמידי מיקי, ששומר לי אמונים מימים רחוקים עד עתה, העלה בי רעיון לספר עליו. הוא היה תלמיד בכיתה הראשונה בה הייתי מורה ומחנך, בבית-ספר יסודי ביפו, החל מכיתה ו' עד שסיימו את כיתה ח' (בשנת 1960). נוצרו בינינו קשרים אמיצים, וקבענו מועד להיפגש ביפו בכל שנה ב-7.7.7 (ב-7 ליולי בשעה 7). אחרי 35 פגישות כבר היו תלמידיי כבני 50 והחלטנו לרווח את הפגישות ולקיימן אחת לחמש שנים. המשכנו, עד שמגיפת הקורונה קטעה את פגישותינו. כיום תלמידיי כבני 75 ולשימחתי חלקם עוד שומרים איתי על קשר טלפוני (השמות ברשימה שונו).

המורה, כמה אתה מרוויח?

הזוג דולי ומרדכי לוי התיישב מולי ב"ערב הורים" לשמוע על הישגי בנם מיקי בלימודיו. לבושם הנאה, האיפור וריח הבושם העידו שמצבם הכלכלי מבוסס. מיקי ירש מאביו גון פנים שחרחר ושיער מסתלסל קלות, ואימו הורישה לו תווי פנים עדינים, עיניים יפות וקול קצת צורם. למיקי לא היה עניין כלשהו בלימודים, בקושי קרא וכתב ולא היה מוכן למאמץ מזערי לשיפור הישגיו. בערב הדיווח הקודם כבר יעצתי להוריו להיעזר במורה פרטי. כנראה שמטעמי חיסכון העדיפו להיעזר בחברו של מיקי - מוטי, בן השכנים המוכשר. תמורת תשלום חצי לירה (מחיר כרטיס קולנוע), לכל יום שיכין שיעורים עם מיקי. בחוסר חשק התיישב מיקי להכין שיעורים עם מוטי, שרצה להסביר לו את השאלות כדי שידע לענות עליהן. אבל למיקי לא הייתה סבלנות להקשיב וגם סירב לכתוב את התשובות שמוטי היציע להכתיב לו. בחוסר ברירה מוטי נתן למיקי העתק של תשובותיו שלו לשיעורי הבית, ויעץ לו לשנן את הקצרה והפשוטה מכולן, כדי שבכיתה יצביע ויקרא אותה. אבל כשמיקי הצביע, הוא השתבש בקריאת התשובה, כי כלל לא טרח להתכונן.

"מורה רמי, אנחנו צריכים להתייעץ אתך בעניין חשוב", אמרה לי דולי, אימו של מיקי, בקול קצת צורם ובמבטא בולגרי, "מה דעתך שנקנה למיקי פסנתר, והוא ילמד לנגן עליו?"

ידעתי שיש למשפחת לוי אמצעים כספיים. למרדכי, שנקלט בארץ כזגג, היה קול בריטון נאה וחם והשכלה מוסיקלית. הוא החליט לנסות לשפר את הכנסתו גם כזמר. השם "מרדכי לוי", נראה לו מתאים לזגג אך לא לזמר, לכן בחר לפרסם את עצמו בשם "מריו סולו". ההצלחה האירה לו פניה והזמנות לתקליטים והופעות במועדונים ובתי קפה אלגנטיים בתל-אביב רבו והלכו. הזגגות נשכחה והדאגות הכלכליות נעלמו.

דולי, שהתחילה לעבוד כעוזרת-בית, הלכה ללמוד סַפָּרות-נשים והחלה לקבל לקוחות בביתה. גם היא ראתה ברכה בעמלה, ועד מהרה התקשתה לטפל בשפע הלקוחות. הם פתחו בצפון תל-אביב את "סלון דולי לעיצוב שיער וקוסמטיקה" ועברו לגור שם. מיקי נשאר בכיתתי ביפו, כי בציוניו הירודים לא התקבל לבית-הספר בצפון העיר. התלבטתי מה אשיב על שאלתם אם לקנות פסנתר למיקי. התקשיתי להתרשם מיכולתו המוסיקלית, לכן אמרתי להם שקניית פסנתר זו הוצאה גדולה, ולימוד נגינה מתווים היא תורה לא פשוטה, שדורשת מאמץ, סבלנות והתמדה. היות שאין למיקי חשק להשקיע מאמצים בלימודים והוא אפילו מתקשה בקריאה וכתיבה, חבל אם אחרי זמן קצר הוא יתייאש והפסנתר יעמוד ללא שימוש. היצעתי שמיקי יתחיל ללמוד נגינה בכלי יותר זול ופשוט, כמו חלילית או גיטרה, ואם הוא יצליח וירצה להתקדם לכלי רציני יותר, אז יקנו לו פסנתר.

למרות הצעתי , הוריו מייד קנו למיקי פסנתר. וראה זה פלא: הוא הוקסם מהכלי, ותוך זמן קצר ביותר למד לנגן בו בכישרון רב. במיוחד אהב

לאלתר מוסיקת ג'אז.

הצלחתו בלימוד הנגינה בפסנתר כלל לא שיפרה את לימודיו של מיקי בכיתה, ככל שגדל הפך לשובב ובדרן. הושבתי אותו לפני שולחני, שלא יצחיק את הכיתה, אך לא הצלחתי להשפיע עליו שישתדל ללמוד. לפני תום בחינה בסוף כיתה ח', מיקי היניח על שולחני את שאלון המבחן מבלי שענה על שאלה אחת. "מיקי" - אמרתי לו בכאב - "שלוש שנים אני משתדל שתמצא דלתות פתוחות לפניך כשתצא מכאן, ואתה סוגר את כולן. במה תעבוד? בניקיון רחובות? בפינוי אשפה?" "אל תדאג המורה", ענה לי, ושביב של רחמים ניבט מעיניו היפות, "אני אהיה ספר נשים". תשובתו הדהימה אותי. הרגשתי בוודאות שמיקי בחר את הדרך שיצליח בה להפליא. הוא יוכל להיות ספר מצויין גם אם לא יידע את הדברים "החשובים", שהתאמצתי כל-כך ללמד אותו בבית-הספר, כמו גיאוגרפיה, היסטוריה, ספרות, תנ"ך ודומיהם. בחוכמתה החליטה אימו לא ללמד אותו בסלון שלה, ושלחה אותו לקורס ערב לספרות-נשים. שם התגלה כישרונו הרב, שלא היה סיכוי שיתגלה בבית-ספר ממלכתי כלשהו. בהמלצת מנהלת קורס הערב מיקי התקבל להמשך לימודים במסלול מתקדם לספרות נשים של "אורט", וסיים שם כחניך המצטיין.

בפגישותינו מדיי שנה, מיקי הפליא בביקורת מקצועית על תסרוקותיהן האופנתיות של בנות הכיתה. עצותיו לשיפור תסרוקתן הפליאו את הבנות, שחלקן עבדו בספרות. לאחר כיתה ח', מיקי קנה אורגן חשמלי ועם חבריו שניגנו בגיטרה חשמלית ותופים הקים להקת חובבים. עד מהרה כבר קיבלו הזמנות לנגן במסיבות נוער ואפילו בחתונות.

כל שנה מיקי בא לפגישותינו והיה בהן תוכנית הבידור. הוא שיעשע אותנו בחיקוי עיוותי הדיבור וההעוויות שלי ושל מורים אחרים בבית-הספר. הוא לא ידע מה שלימדו בכיתה, אבל זכר כל בדיחה וכל אירוע שהצחיק

אותנו בבית-הספר, ושיחזר כל ביצוע מגוחך בהצגות שהיצגנו. היה לו כישרון ואוזן רגישה למבטאים ולשפות: מהוריו הוא למד בולגרית, אצל משפחת מוטי שכנו קלט רומנית, בטיוליו לחו"ל החל לפטפט באנגלית.

בהופעתיו כבדרן היה מחקה בכישרון סגנונות דיבור ועגה של כל העדות בארץ. כבר לפני גיוסו לצה"ל השתכר יפה כספר ומהופעות להקתו.

"המורה, כמה אתה מרווחי בחודש?" - שאל אותי, והתהדר ביתרון הכנסתו על שכרי. ידענו שכספר ובדרן בחתונות, כבר בגיל 16 הרוויח הרבה יותר משכר מורה ותיק.

מיקי נכשל בניסיונו להתקבל ללהקה צבאית ונשלח לשרת בחיל השריון, שם התרשמו מכישרונו כספר ובדרן, ואיפשרו לו לשרת כספר בבוקר וכלהקת-בידור בערב. כך המשיך גם לשרת במילואים.

כשמיקי השתחרר מצה"ל הוא הרחיב את "סלון דולי" של אימו, וניהל אותו בכישרון שהכניס לו רווחים נאים, אבל הבידור משך אותו יותר. הוא השכיר את הסלון ועבר לאילת, ובשם "מיקי סולו" הוא ממשיך עד היום לבדר את אורחי בתי המלון בעיר. מיקי מתמיד לבוא מאילת לכל פגישה, ומתקשר לברך אותי ל"שנה טובה" ו"חג שמח". מתחילת הקורונה הוא שומר על קשר להתעדכן בשלומי ושלום בני משפחתי.

להפתעתי, למרות שלא הצלחתי ללמד אותו את "הדברים החשובים", מיקי רואה אותי כמורה ומחנך שהשפיע על הצלחתו בחייו.

היו גם אחרים מתלמידיי שהתקשו בלימודים ולא הצלחתי לקדם אותם. להפתעתי, למרות קשייהם בבית-הספר, בהתבגרותם הם גילו יוזמה שהובילה אותם להצלחה מרשימה בחייהם. חלקם מייחסים ליחסיי איתם השפעה שסייעה להצלחתם. נוכחתי שיחס אוהד משפיע גם כשההוראה כושלת. ■

שירבט: משה צורנמל

רגע של נחת / ינאי פרידמן

שני אחים משוחחים על אביהם המנוח ומעלים זיכרונות. אחד האחים מספר שאביו מופיע בחלומו בזמן האחרון, כל לילה.

אז למה הוא לא מופיע אצלי בחלומות?! מזדעק האח השני, "למה?, כי אתה אף פעם לא בבית"! עונה לו אחיו.

לקוח מ"הגששים"

אדם התלונן אצל רופא על עייפות וליאות ועל חוסר יכולת ורצון לעשות אהבה עם אשתו. הרופא בדק אותו ולא מצא דבר, למעט השמנת יתר. "תרוץ כל יום 10 ק"מ, תוריד במשקל, תתחזק והכל יהיה בסדר. תתקשר אליי בעוד שבועיים" אומר לו הרופא.

אחרי שבועיים מתקשר האדם לרופא ואומר לו שהוא מרגיש טוב יותר ובריא יותר. "ומה אומרת על כך אשתך"? שואל הרופא.

"איך אני יכול לדעת" עונה הפציינט, "אני כבר במרק 140 ק"מ מהבית"!...

כוכב של קבוצת כדורגל שהיה החלוץ המרכזי, נהרג בתאונת דרכים. אחד השחקנים הצעירים חשב שזו הזדמנות חייו ולפני תחילת הלווייה ניגש למאמן ואמר לו "אני חושב שאני הכי מתאים להחליף את הכוכב שמת. מה דעתך"? "אני באמת לא יודע" עונה לו המאמן, "עדיף שתשאל את הקברנים"...

ניוטון:

אני יכול להבין ולחשב את
תנועת כוכבי השמיים, אבל
בשום אופן
לא את התנהגותם שיגעונם
של בני האדם...

אפרים קישון:

אף פעם אל תתווכח
עם טיפש, הוא יגרור
אותך לרמה שלו ואז
ינצח אותך בזכות
הניסיון שלו...

קונפוציוס:

כשאתה יוצא למסע נקמה,
תכין שני קברים, אחד
בשבילך...

אין כמו סבתא

1 2

3 4